

Теоретичні підходи до оцінки конкурентоспроможності міжнародних регіонів країни

Пода Анастасія Станіславівна, аспірант Тернопільського національного економічного університету, тел. (+38097)944-88-47, e-mail: nastyapoda@yahoo.com

В умовах глобалізації питання конкурентоспроможності економіки міжнародних регіонів країни виступає як фактор, що у значній мірі визначає динаміку соціально-економічних процесів. Проаналізовано теоретичні основи конкурентоспроможності міжнародного регіону, основних факторів, що сприяють її підвищенню та визначено основні методичні підходи оцінки рівня конкурентоспроможності міжнародних регіонів країни.

Конкурентоспроможність регіонів, фактори конкурентоспроможності, «національний ромб» М.Портера, націлена концепція ключових компетенцій, ранговий метод оцінки, оцінка рівня конкурентоспроможності регіонів на базі виміру потенціалів, механізм формування конкурентоспроможності регіону.

1. Вступ

Серед найбільш важливих тенденцій, що характеризують процеси соціально-економічного розвитку на зламі XX і XXI ст., є інтенсифікація конкурентних відносин між міжнародними регіонами. В Європі конкуренція міжнародних регіонів набирала силу в останні десятиліття XX ст. і стає головним чинником, що визначає майбутню територіальну соціально-економічну систему континенту.

У зв'язку з наростаючою глобалізацією в сучасному світовому економічному просторі конкуренція, як невід'ємна складова ринкових відносин, проявляється не тільки на мікроекономічному рівні, але й на мезо-, макро- і мегарівнях. Адекватною реакцією на ці процеси з боку влади повинні стати зусилля, спрямовані на розробку методів досягнення і збереження конкурентних переваг. Саме тому для наукового забезпечення конкурентоспроможності регіонів важливим є формування теоретичних засад конкурентоспроможності окремих територій, що дало б змогу більш адекватно та систематично досліджувати процеси розвитку конкуренції регіонів, проводити їх кількісну оцінку, побудову та реалізацію прикладних моделей підвищення конкурентоспроможності регіонів.

За основу дослідження конкурентоспроможності міжнародних регіонів, на нашу думку, доцільно покласти концепцію конкурентоспроможності країни, запропоновану М. Портером у праці «Міжнародна конкуренція» [1]. До проблем забезпечення конкурентоспроможності територій звертались також російські дослідники. Зокрема, В.В

Меркушовим було розроблено метод інтегральної оцінки конкурентоздатності регіону [2]. У вітчизняних наукових публікаціях чимало уваги приділяється конкурентоспроможності регіонів, тут варто виділити праці І.П. Хомініча, І.П. Варналія, А.П.Павлюка та І.І.Тимошенка [3], інфраструктурну складову забезпечення конкурентоспроможності транскордонних регіонів досліджували представники Львівської школи регіоналістики. Результати досліджень вчених викладені у колективній монографії "Інфраструктурне забезпечення конкурентної економіки регіонів (методологія і механізми) [4].

Аналіз наукових публікацій дозволяє зробити попередній висновок про те, що незважаючи на велику кількість наукових розробок, деякі аспекти розглянутої проблеми є дискусійними й недостатньо вивченими, зокрема, це стосується безпосереднього визначення конкурентоспроможності міжнародного регіону, факторів, що сприяють її підвищенню та основних методів її оцінки.

2.1. Визначення конкурентоспроможності регіону

Визначення конкурентоспроможності регіону може бути сформульоване на основі поняття, запропонованого А.З.Селезньовим: конкурентоспроможність регіону - це обумовлене економічними, соціальними, політичними й іншими факторами положення регіону і його окремих товаровиробників на внутрішньому й зовнішньому ринках, що відображається через показники (індикатори), які адекватно характеризують його стан і динаміку [5].

І. Брамезза відзначає, що присутність певних локалізаційних факторів (атрибутів) у регіоні створює позитивний ефект. До таких факторів, наприклад, відносяться бізнес-послуги високої якості, кваліфікована робоча сила і т.д. Кумулятивний ефект локалізаційних факторів представляє потенціал регіону в його можливості стати привабливим місцем для певних видів економічної діяльності [6].

Існує безліч точок зору відносно факторів, що визначають привабливість території, їхніх класифікацій. Серед них виділяють територіальну доступність, вартість робочої сили, доступність сучасної комунікаційної мережі, привабливість навколишнього середовища, а також сприятливі умови регіональної політики. Для міжнародного регіону характерні також специфічні фактори, наприклад, додаткові зовнішні фінансово-кредитні ресурси, технології, можливості для виробничого співробітництва, можлива взаємна відміна митних стягнень та скасування інших нетарифних обмежень.

З огляду на нинішню економічну ситуацію в Україні, важливого значення набуває забезпечення відтворювального процесу на сучасній технологічній і інноваційній основі, що вимагає інвестицій. Тому, до названих вище, варто додати таку характеристику, як рівень прямих інвестицій в економіку регіону, у тому числі й у наукомістке виробництво.

Причому за умов існування міжнародного регіону, невикористані прямі інвестиції країни-партнера спрямовуватимуться в економіку окремої території країни-партнера. Таким чином, від співробітництва у рамках цього міжнародного регіону виграють обидві країни.

Більшість дослідників схиляються до виділення двох типів факторів конкурентоспроможності регіону:

- економічні детермінанти: місце розташування, фактори виробництва, інфраструктура, економічна структура, визначні пам'ятки й місця відпочинку;
- стратегічні детермінанти: ефективність органів керування, стратегія розвитку, інституціональна гнучкість, під якою дослідник ми розуміємо організуючу здатність органів влади та їхню здатність адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища.

Але, на думку автора, необхідне виділення окремої групи політико-правових детермінантів, котрі формують середовище розвитку міжрегіональних зв'язків між суб'єктами різних країн.

У складному і різноманітному процесі міжрегіональної конкуренції виділимо основні напрямки, за якими міжнародні регіони можуть змагатися між собою, а саме:

- розміщення і збереження підприємств, залучення нових фірм, особливо тих, що формують наукомісткі сучасні кластери, мають стійкий збут своєї продукції, працюють на принципах дбайливого ставлення до навколишнього середовища;
- залучення нових інвестицій у розвиток вже існуючих або створення нових підприємств, у комунальну інфраструктуру, у житло і соціальний комплекс;
- здійснення і розвиток транспортно-транзитних функцій: посилення торгової спеціалізації регіону і міст у його складі;
- залучення населення, особливо в працездатному віці та з високою фаховою кваліфікацією;
- залучення туристичних потоків усіх типів;
- збільшення регіонального культурного й історичного потенціалу, що підвищує привабливість регіону як для його мешканців, так і для приїжджих;
- розвиток системи фахової освіти й охорони здоров'я як галузей спеціалізації, особливо університетів, медичних центрів і клінік;
- створення і розвиток інформаційних центрів, засобів масової інформації, кіно- і телестудій тощо;
- проведення в регіоні помітних культурних, політичних, наукових, спортивних й інших заходів, на які приїжджає багато людей, що посилюють позитивний імідж регіону, його міст.

Головна проблема - розробка, прийняття та реалізація такої стратегії, що не просто відповідала б пріоритетам і інтересам певних груп, а була націлена на перспективні цілі територіального розвитку з врахуванням складної й непрогнозованої економічної кон'юнктури. На вирішення цього завдання націлена концепція ключових факторів успіху (ключових компетенцій) територій професора Р.М. Кантера [4]. Відповідно до неї, вирішальне значення має формування сукупності факторів, що забезпечують володіння наступним набором ключових компетенцій:

- компетенція майстерності, тобто здатність виготовляти товари й надавати послуги в сфері матеріального виробництва на рівні вищих світових стандартів;
- компетенція знань, тобто здатність створювати й продавати нові знання, технології й наукомісткі продукти й послуги;
- компетенція зв'язків, тобто здатність створювати й продавати послуги в сфері комунікації й комутації матеріальних, інформаційних і фінансових потоків;
- компетенція ефективного керування територією як єдиною системою, націлена на досягнення загальних цілей провідних груп впливу;
- компетенція співробітництва, тобто здатність ефективно виявляти й погоджувати інтереси різних груп впливу, стратегічних партнерів і на цій основі формулювати загальні цілі й стратегії їхнього досягнення;
- компетенція життєзабезпечення, тобто здатність створювати середовище перебування, що задовольняє й перевершує очікування представників провідних груп по сукупності важливих для них аспектів якості життя.

2.2. Чинники, що визначають конкурентоспроможність міжнародних регіонів.

Рівень конкурентоспроможності міжнародних регіонів являє собою дуже складну характеристику, на оцінку якої впливає багато зовнішніх і внутрішніх чинників. Одним із найважливіших об'єктивних чинників є геополітичне положення регіону та його територіальна приналежність до того або іншого макрорегіону.

Оцінка рівня конкурентоспроможності регіонів є важливим чинником підвищення їхньої конкурентної сили і просування позитивного іміджу в міжнародному просторі. Підхід до оцінки конкурентоспроможності регіону можна сформулювати, опираючись на концепцію конкурентоспроможності країни, запропоновану М. Портером [1]. Роль регіону в створенні конкурентних переваг можна досліджувати за чотирма взаємозалежних напрямками (детермінантами), що утворюють «регіональний ромб»:

- параметри факторів (природні ресурси, кваліфіковані кадри, капітал, інфраструктура й ін.);

– умови попиту (рівень доходу, еластичність попиту, вимогливість покупців до якості товару й послуг і ін.);

– споріднені й підтримуючі галузі (забезпечення необхідними комплектуючими товарами, інформацією, банківськими, страховими й іншими послугами);

– стратегії фірм, їхня структура і конкуренція (створюють конкурентне середовище й розвивають конкурентні переваги). У свою чергу, кожна з детермінант аналізується за складовими, ступенем їхнього впливу на конкурентну перевагу регіону, а також необхідністю їхнього розвитку.

Особливістю міжнародних регіонів є те, що до створення його конкурентних переваг залучаються фактори кількох країн учасниць, існує можливість підтримки більшою кількістю споріднених галузей і т.і.

За аналогією з методикою Світового банку, благополуччя міжнародного регіону може бути оцінене за чотирма основними показниками, в розрахунку на душу населення: розмір ВРП, кількість виробничих ресурсів (основні фонди й т.д.), кількість природних ресурсів, кількість людських ресурсів (рівень освіченості).

Органи влади впливають на всі детермінанти:

– на параметри факторів - через субсидії, політику відносно ринку капіталу й ін.;

– на параметри попиту - шляхом установлення різних стандартів і здійснення державних закупівель;

– на умови розвитку споріднених галузей і галузей-постачальників - шляхом контролю над коштами реклами або регулювання розвитку інфраструктури;

– на стратегію фірм, їхню структуру й конкуренцію - через податкову політику, антимонопольне законодавство, шляхом регулювання інвестицій і ринку цінних паперів і т.д.

Однак перевага за кожною з детермінант не є визначальною для конкурентної позиції. Регіон має найбільший шанс на успіх у тих галузях або їхніх сегментах, де дані компоненти взаємопідсилюються. Саме взаємодія детермінант і їхніх переваг може стати вирішальним джерелом конкурентної переваги території.

Оцінка конкурентоспроможності також може виконуватися на основі різноманітних методичних підходів. Так, зокрема, було розроблено два методи, випробувані в лабораторії проблем конкурентоспроможності територіальних утворень Інституту : регіональної економіки РАН у 2002 р. Це оцінка соціально-економічної конкурентоспроможності міжнародного регіону на основі рангового методу та оцінка рівня конкурентоспроможності регіонів і міст на базі моделі виміру потенціалів [5].

Суть рангового методу полягає у визначенні місця певного регіону у певній системі територій (регіонів) на основі аналізу його соціально-економічних характеристик. До економічних характеристик відносять: групу показників, що характеризують масштабний чинник регіону, - це територія, чисельність населення, заселеність (число мешканців на 1 км²) і ВРП, а також показники, що характеризують підприємницьку активність у різних сферах господарювання та інвестиційну активність, індекси промислового виробництва регіону.

Оцінка рівня конкурентоспроможності міжнародних регіонів на базі виміру потенціалів ґрунтується на основі визначення наявності і рівня розвитку тих складових потенціалу, якими володіє регіон. Виділено п'ять таких складових, зокрема: ресурсний потенціал, потенціал якості життя, фінансовий потенціал, екологічний потенціал, організаційний потенціал. Для кожного з названих потенціалів запропоновано відповідні показники, за допомогою яких їх можна оцінити, а потім провести результуючу інтегральну оцінку.

Дещо інший підхід до оцінки конкурентоспроможності регіону пропонує В.В.Меркушов, який визначає рівень конкурентоспроможності регіону як "значення інтегральної оцінки конкурентоспроможності досліджуваного регіону, зіставлене з інтегральною оцінкою конкурентоспроможності регіону-еталона [2]". Як еталонний регіон автор пропонує використовувати регіон (реально існуючий чи умовний), що володіє найкращими характеристиками конкурентоспроможності.

Забезпечення конкурентоспроможності лежить в основі розробки стратегії розвитку країни, регіону, фірми. Розвиток країни і її міжнародних регіонів залежить від всіх елементів ринку й, у першу чергу, від конкуренції фірм. Але конкурентна перевага фірм створюється й утримується в тісному зв'язку з місцевими зовнішніми умовами. Незважаючи на глобалізацію галузей, роль країни й регіону базування фірми останнім часом підсилилася, успіх фірм у змаганні з конкурентами залежить, насамперед, від стану економіки країни базування і країни партнера. У свою чергу, країни й регіони розвиваються в конкурентному середовищі. Забезпечення умов для цивілізованого ринку, створення (формування) конкурентоспроможності - ключовий елемент у числі національних і регіональних пріоритетів у будь-якій країні, найважливіша функція державного регулювання економіки. Однак багато проблем визначення й формування конкурентоспроможності регіону й ролі держави в цьому процесі залишаються невирішеними.

Практична реалізація теоретичних і концептуальних положень дослідження конкурентоспроможності регіонів передбачає не тільки розробку різноманітних систем

оцінювання, але й вироблення практичних механізмів і методів впливу на конкурентоспроможність регіонів країни для підвищення рівня їх конкурентності на міжнародному рівні.

Орієнтовна структура механізму підвищення конкурентоспроможності міжнародного регіону складається із таких компонентів, як: економічний потенціал регіону, його конкурентні переваги, управлінські дії та внутрідержавні і зовнішні економічні зв'язки, спрямовані на покращання конкурентності регіону на основі підвищення регіональної ефективності та врахування конкурентних переваг (рис.1). Важливо, щоб конкурентоспроможність регіону не була кінцевою ціллю соціально-економічного розвитку, а сприяла зростанню рівня життя населення на території всіх країн-учасниць міжнародного регіону.

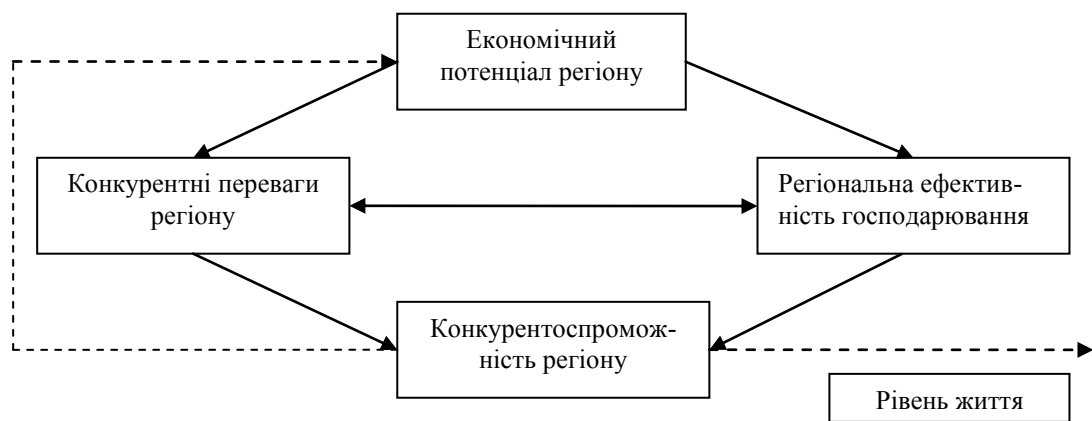

Рис.1. Механізм формування конкурентоспроможності міжнародного регіону

3. Висновки

Підсумовуючи все вищесказане, слід зазначити, що конкурентоспроможність економіки міжнародних регіонів країни в сучасних умовах виступає як один з найголовніших факторів, що визначають динаміку соціально-економічних процесів. Конкурентоспроможність міжнародного регіону в значній мірі визначається конкурентоспроможністю підприємств, міст, муніципальних утворень на території держав-учасниць. Тому розуміння сутності міжрегіональної конкуренції і оволодіння методами зміцнення конкурентоспроможності стають усе більш актуальними для регіональних адміністрацій в Україні. У сучасних умовах доцільно наголосити на важливості інвестицій з наступним переходом до інноваційного розвитку. Але вже сьогодні існує об'єктивна потреба в інноваційній «наповненості» залучених інвестицій. У створенні конкурентної переваги будь-якого регіону важливе значення мають наукові знання, освіта — і як фактори розвитку виробництва, і як фактори формування інноваційного потенціалу регіону.

Нашим чиновникам необходимо зрозуміти, опанувати, уміти застосовувати і використовувати в управлінні ключові терміни конкурентоспроможності регіонів, моделі та показники її оцінки, вибирати напрямки підвищення конкурентної сили в умовах конкретних територій, знати і враховувати тенденції розвитку регіонів-конкурентів і можливостей співробітництва з ними, в тому числі й на транскордонному рівні. Оцінка конкурентоспроможності міжнародних регіонів може бути важливим елементом моніторингу реалізації стратегії регіонального розвитку і поетапного його позиціонування в зовнішньому середовищі.

4. Перелік використаних джерел

1. Портер М. Международная конкуренция. Пер. С англ. под ред. и предисл. В.Д.Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896с.
2. Меркушов В.В. Интегральная оценка конкурентоспособности регионов. - [www.sopssecretary.narod.ru/ Konferentsya/Doclad/Merkushov.doc](http://www.sopssecretary.narod.ru/Konferentsya/Doclad/Merkushov.doc).
3. Варналій І.П., Павлюк А.П. Регіональна політика сприяння розвитку економічних регіонів України // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 77 – 86.
4. Кантер Р Рубежи менеджмента: Книга о современной культуре управления Серия: Разработка учебных материалов по менеджменту; "(пер. с англ. Спичкина В.А.; под науч.ред. док.ист.наук Шпотова Б.М.).. – М.: Изд-во «Олимп-Бизнес», - 1999. - 304 стр.
5. Костылева Н.Е. Гринчель Б.М. Важнейшие факторы повышения конкурентоспособности регионов. – С.П-б.: Институт «ЕВРОГРАД», 2005. - www.eurograd.spb.ru/Rrezults.htm.
4. Інфраструктурне забезпечення конкурентної економіки регіонів (методологія і механізми) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Ред.кол.: наук. ред. д.е.н., проф.. Бєленький. – Львів: Арал, 2002. – 308с.
5. Селезнев А.З.. Конкурентоспособность как интегральное свойство рыночной системы хозяйствования // Философия хозяйства. М., 2005. № 4/5. С. 203-210.
6. Bramezza I, Measuring the competitive position and the performance of regions.- <http://www.eukn.org/binaries/eukn/netherlands/research/2006/3/national-urban-policies-eu15.pdf>

Poda Anastasiya. Theoretical approaches to measurement of regions' competitiveness.

In the conditions of globalization the problem of national competitiveness is very urgent. The competitiveness of region's economy in modern conditions is a factor that significantly determines the dynamics of socio-economic processes. Theoretical bases of region's competitiveness, principal factors which increase it and basic methodical approaches of regions' competitiveness level estimation are analysed.

Regions' competitiveness, factors of competitiveness, Porter's diamond of national advantage, conception of key competence, grade method of estimation, estimation of regional competitiveness level on the base of potentials measuring, mechanism of region competitiveness formation.